

Skript

HISTORISCH TIJDSCHRIFT

Artikel: Een miljoen voor een prikkie

Auteur: Eleá de la Porte

Verschenen in *Skript Historisch Tijdschrift*, jaargang 43.2, 6-8.

© 2021 Stichting Skript Historisch Tijdschrift, Amsterdam

p-ISSN: 0165-7518

e-ISSN: 3051-2506

Skript Historisch Tijdschrift is een onafhankelijk wetenschappelijk blad dat viermaal per jaar verschijnt. De redactie, bestaande uit studenten en pas afgestudeerden, wil bijdragen aan actuele historische debatten, en biedt getalenteerde studenten de kans om hun werk aan een breder publiek te presenteren.

EEN MILJOEN VOOR EEN PRIKKIE

Eleá de la Porte

Heeft u al besloten of u zich laat inenten tegen corona? De respons op het vaccinatiebeleid varieert van enthousiaste ‘voor-dringers’ tot demonstrerende afwijzers. In de Verenigde Staten worden onwillige burgers overgehaald met cadeautjes en vaccinatieloterijen: wie zich laat inenten, kan een studiebeurs of een miljoen dollar winnen.

De spanning tussen voor- en tegenstanders van vaccinaties ontstond direct na de uitvinding ervan in de late 18e eeuw, blijkt uit onderzoek van Annet Mooij en Mariëlle Hageman. In plaats van COVID-19 was het toen de pokken die de maatschappij bezighield. Deze besmettelijke ziekte eiste in de 18e eeuw vele levens, in het bijzonder onder kinderen. Eén op de tien kinderen stierf voor het tiende jaar aan de pokken. In tegenstelling met de pest en corona ging de samenleving niet op slot, maar in de hoofdstad Amsterdam vielen door de pokken wel voortdurend slachtoffers, met hier en daar flinke pieken. In 1784 was 28% van de totale sterfte te herleiden tot deze ziekte.

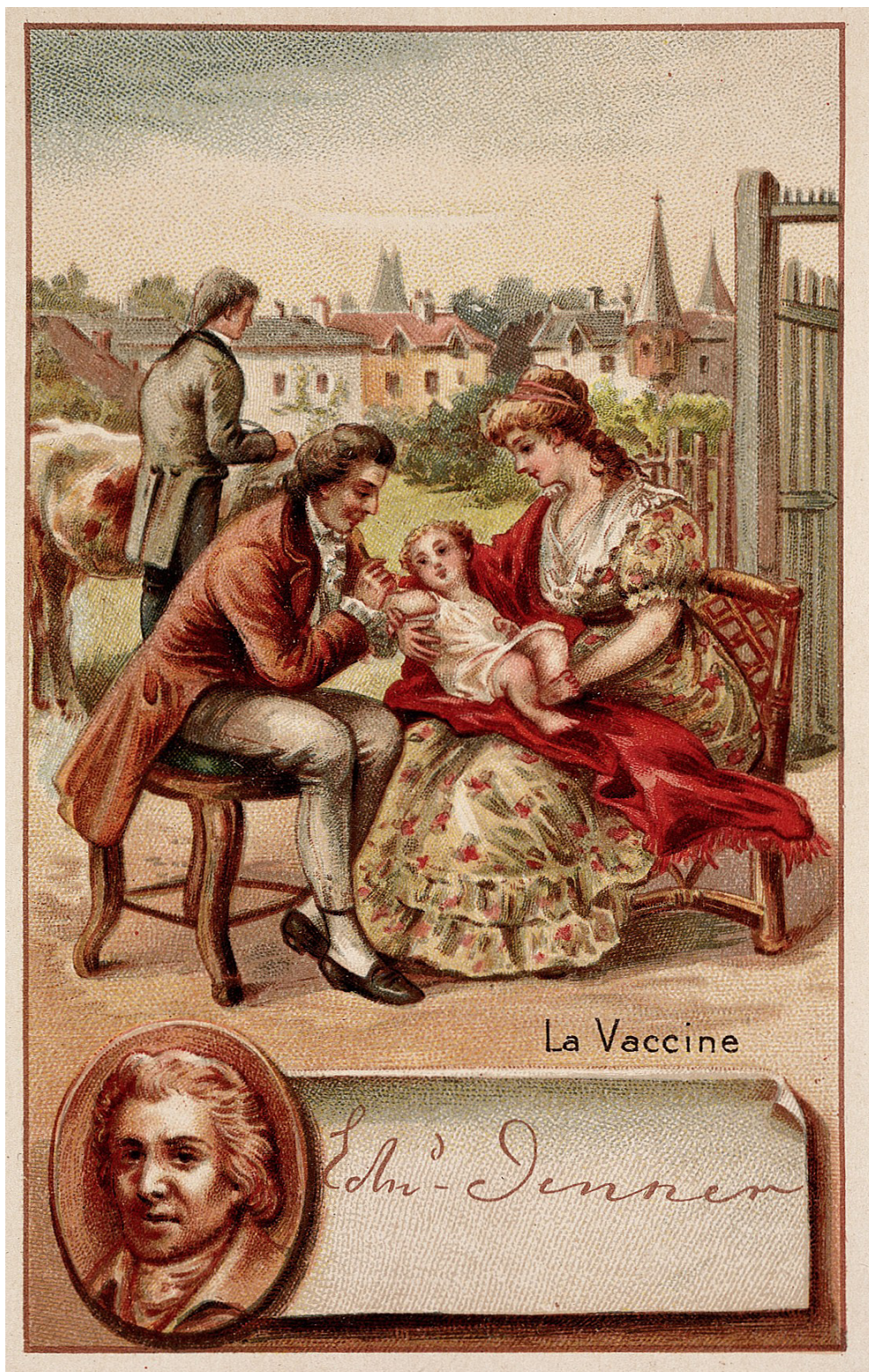
Waar eerdere epidemieën, zoals de pest en lepra, door tijdgenoten werden beschouwd als de gesel van God, lagen de

denkbeelden in de Verlichting genuanceerder: er was vertrouwen in maakbaarheid, in dat ratio en wetenschap menselijk leed konden oplossen. Dat de pokken vooral onder onschuldige kinderen slachtoffers maakte, vergrootte het verlangen naar een tegenmiddel.

Het verloop van de ziekte bood goede aanknopingspunten voor de oplossing: na koorts en hoofdpijn kreeg het slachtoffer rode vlekjes die uitgroeiden tot zwerende grijze of zwarte puisten die het hele lichaam konden bedekken. Als het kind de aanval overleefde, waren de sporen vaak zichtbaar in littekens en oog- of gewrichtsschade. Maar eenmaal hersteld, was het slachtoffer levenslang immuun.

Vanuit deze observatie ontstond de praktijk van ‘varioliatie’: een gezond persoon werd ingeënt met pus uit een pokkenpuist van iemand die de ziekte in lichte mate had. Zo kreeg de ingeënte persoon de pokken óók in milde vorm, om vervolgens levenslang immuun te zijn. Dit was niet zonder risico: iemand kon alsnog de ernstige variant krijgen en overlijden, en de ingeënte persoon bleef besmettelijk voor anderen.

Het was de maatschappelijke elite, met een groot vertrouwen in de verlichte

Edward Jenner vaccineert een kind. Bron: Wikimedia Commons.

denkbeelden en wetenschap, die het voortouw nam in het propageren van variolatie. Jan Bernd Bicker, afkomstig uit een rijke Amsterdamse regentenfamilie en een patriot die streed voor politieke hervormingen, had het onfortuinlijke lot om *twee* keer de pokken te krijgen. Vervuld van deze ervaring, was hij vastbesloten om zijn kinderen dit leed te besparen. Omdat de stad Amsterdam het inenten verbood, trok hij met zijn kinderen buiten de stadsgrenzen om zijn kinderen te laten varioleren.

Bicker moest zich schikken naar de regels van het stadsbestuur. Eeuwenlang was de bestrijding van epidemieën de taak geweest van de lokale overheid, wat leidde tot een lappendeken van verordeningen en regels. In Amsterdam was variolatie tot in de jaren 1780 verboden, al werd het bij pieken toegestaan. In 1798 vond de Engelse plattelandsarts Edward Jenner de vaccinatie uit. Hij constateerde dat melkmeisjes die veelvuldig met koe-pokken in aanraking kwamen nooit de pokken kregen. Als test entte hij de zoon van de tuinman in met koepok. Het jongetje werd niet ziek en bleek immuun. De vaccinatie (vernoemd naar het Latijnse woord voor koe: *vacca*) was geboren.

Vanaf 1800 vond in Amsterdam de eerste inenting met koepok plaats: een veel veiligere variant dan variolatie, omdat het geen ziekte veroorzaakte. Zo bleven de ingeënte persoon en omstanders beschermd. Maar er was ook wantrouwen: spotprenten toonden gevaccineerde mensen die koeienoren en uiers kregen na de inenting.

In de grondwet van de Bataafse Republiek van 1798 trok de nationale overheid voor het eerst de taak van de publieke gezondheid naar zich toe: van een lokale kwestie werd het een nationale kwestie. De Bataafse hervormers gebruikten voorlichting en stimulerende maatregelen om vaccinaties toegankelijk te maken voor alle burgers. Armen kregen gratis inentin-

gen, dokters die een jaarlijks quotum van inenting behaalden kregen een gouden medaille, en overal werden de faciliteiten voor doorlopende inentingcampagnes verbeterd. In de Franse tijd kwamen er ook restrictieve maatregelen: zo kregen niet ingeënte armen geen openbare bedeling.

Dwang heeft de Nederlandse overheid nooit toegepast, hooguit restricties of beloning. Het blijft een lastige kwestie: de publieke gezondheid is immers afhankelijk van individuele gezondheid. Als de vaccinatiegraad daalt, keren niet uit te roeien ziektes terug. De 18^e-eeuwse Jan Bernd Bicker en zijn vrouw Catharina verloren sommige van hun ingeënte kinderen niet aan de pokken, maar wel aan de roodvonk. En in lokale gemeenschappen zijn uitbraken van de mazelen nog steeds mogelijk.

De pokkenbestrijding had uiteindelijk een uniek resultaat: het is de eerste en tot nog toe enige ziekte ooit die is verslagen door de mens. In 1977 concludeerde de Wereldgezondheidsraad dat na een *wereldwijde* vaccinatiecampagne de pokken officieel was uitgeroeid.

De keus is aan u, maar ik kijk uit naar mijn vaccinatie. Al zeg ik uiteraard ook geen nee tegen dat miljoen. ■